

PUSKÁS TÜNDE

Magyarnak lenni kisebbségben és szórványban

TÜNDE PUSKÁS
MAPPING HUNGARIANNESS

323.15(=945.11)
323.113(=945.11)

The concept of ethno-national community. Community creation and community re-creation. Ethnical and national communities. The Hungarian context of the „ethnic” and „national” category. National minorities and ethnic diaspora. National minorities and diaspora communities in Hungarian context.

A világ feltérképezése alapvető emberi vágy. Emberi mivoltuk arra készítet mindannyiunkat, hogy kialakítsunk egy olyan referenciarendszert, amely segít a káosztól és bizonytalanságtól való félelmeink leküzdésében. „A kollektív identitások és csoportok közti határok megléte – érvel Eisenstadt –, az egyik legfontosabb bizonyíték arra az igényünkre, hogy az emberi teremtőképesség kihasználásával a káoszból rendszert teremtsünk.”¹ Az egyén közösséghez fűződő viszonya referenciális keret, amely alapul szolgálhat a közösséggel való hasonuláshoz, a közösség felvállalásához. Ugyanakkor az azonosság és különbözőség kifejezése az egyén szintjén olyan kognitív folyamat, amely az egyént születésétől fogva arra készíteti, hogy kialakítsa saját egyéniségét a másokkal való kapcsolatában. A szociális kategorizáció, szociális összehasonlítás és a pszichológiai különbözőség érzékelése együttesen jelentik azt az alapot, amely meghatározza az egyén beállítódását másokkal szemben.² Ezek az interakciós folyamatok az egyéneket közösségekbe tömörítik. Az egyén közösségben elfoglalt helye és magának a közösségnek a fogalma a társadalomtudományok egyik fontos kérdése, amely napjainkban egyre nagyobb teret kap.³

Tanulmányom az etnikai-nemzeti közösség fogalmával és annak magyar vonatkozásaival foglalkozik. A etnikai-nemzeti közösség fogalma magyar kontextusban magában foglalja mindazon közösségeket, melyek magyarnak vallják és tudják magukat, vagyis a Magyarországon élő magyarokat, nemzeti kisebbségeket és a diaszpóra-csoportokat. Tanulmányom a nemzeti és etnikai identifikációs folyamatokra, illetve a közösséghez való tartozás érzetének fontosságára összpontosít. (Ez a tanulmány disszertációs munkám első hajtása. Maga a disszertáció arra a kérdésre keresi a választ, hogy „Mit jelent magyarnak lenni különböző társadalmi, szociális és történelmi helyzetekben?”. Disszertációm két esettanulmányra – a szlovákiai és a

A tanulmány angol változata (Mapping Hungarianness) elhangzott a Society for Applied European Thought meanings os Community címmel megrendezett konferencián 2003. július 7-én a Palacký Egyetemen Olmützben (Olomouc).

svédországi magyarok nemzetéhez, etnikai közösség[ek]hez való kapcsolatainak vizsgálatára – épül.)

Közösségépítés és -újratemtés

Egy közösségre nem tekinthetünk úgy, mint részeinek matematikai összegére. A közösségek leginkább geometriai összegként foghatóak fel.⁴ Ezek a geometriai konstrukciók tagjaikat, illetve a tagokból összeálló csoportokat az összehasonlítás folyamata során arra készítetik, hogy különbséget tegyenek azon egyének között, akikkel hasonlóságot vélnek felfedezni, illetve akik a másságot, a közösséggel való összehasonlításban a külcsoportot testesítik meg számukra. Itt fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy a csoport fogalma ebben az összefüggésben nem „különálló, élesen szétválasztható, belsőleg homogén és külsőleg elkülönülő csoportokra” utal, melyek a társadalmi folyamatok alapelemeiként a társadalmi elemzések alapegységeiként foghatók fel.⁵ Az emberi társadalmat nem egymástól elkülönülő csoportok összegének tekintem, hanem a „csoportszerűség” állandóan változó színes kaleidoszkópjának; a csoportot magát pedig, Richard Jenkinssel egyetértésben, „az interakciós és osztályozó folyamatok esetleges és immanensen változó termékeként”⁶ definiálom. A csoportosság reprodukálódik, újratemtődik, s eme folyamatok során „fizikai és a szokásokra vonatkozó hasonlóság és különbözőség alapján, függetlenül attól, hogy ezek biológiailag átörökíthetőek vagy kulturálisan közvetítettek, a csoportélet feltételeinek alanyaiként tekinthetők mind eredet, mind effektivitás szempontjából, és mint csoportformáló tényezők ugyanolyan potenciállal rendelkeznek”.⁷

Ezt a logikát követve az alapvető feltevés az, hogy „ha egy csoport létezik, akkor ezt valamilyen határok között teszi”.⁸ A határ fogalma egy állandó változásban levő és történelmileg behatárolt kategóriára utal, amely mentális eszközként arra szolgál, hogy a „mi”-t és az „ők”-et elkülönítse. Eisenstadt érvelése szerint „Az egyes közösségek határainak meghatározása, elkülönítése alapvető emberi hajlam, része annak a folyamatnak, amely a társadalmi érintkezés szimbolikus és szervezési határainak kialakításához vezet”.⁹ A szimbolikus és szervezési közti megkülönböztetés szociológiai alapkategóriákon alapul. A közösségi szociális kapcsolatrendszer (Gemeinschaft) és az asszociatív szociális kapcsolatrendszer (Gesellschaft) a jelentéssel bíró egységek skálájának két végpontja. A közösségi szociális kapcsolatrendszer jellemzője a szubjektív érzés, amely a közösséghez tartozó egyének együvé tartozásának érzése, míg az asszociatív szociális kapcsolatrendszer legfőbb jellemzője az a racionális érdek, amely az egyéneket az adott csoportosságához fűzi (Weber 1922, Tönnies 1887).¹⁰ Ez a megkülönböztetés Durkheimnél a társadalmi szolidaritás két formájában jelentkezik. Ezeket Durkheim mechanikus szolidaritásnak és organikus szolidaritásnak nevezi. Az etnikai, etnikai-nemzeti és nemzeti közösségek e két alapkategória által határolt kontinuum skáláján helyezkednek el.

Etnikai és nemzetközösségek

Az etnikai identifikáció társadalmi-történelmi jelenség, ahol a nyomaték a csoportok határait és tartalmára összpontosul.¹¹ Az etnikai csoportképződés és -megőrzés

határ-szempon্তু vizsgálata Fredrik Barth nevéhez fűződik. Barth érvelése szerint az etnikai határok korlátozott számú kulturális sajátosságon alapulnak, de a kulturális sajátosságok nem ezen határok által meghatározottak.¹² A barthi elmélet újdonsága az, hogy a kultúrát nem valamiféle meghatározott és kézzelfogható egységnek tekintik, hanem a kultúrák közti különbségekre irányítja a figyelmet.¹³ A kulturális markörök (a markör kifejezés az angol *marker* kifejezés tükörfordítása; jelentése: 'kijelölő jegy, megkülönböztető jegy') a közösségek közti különbségek kiemelésében használatosak, vagyis nem maga a kultúra, hanem a kultúrák különbözősége szolgál a közösségek közti határok kialakításának alapjául, és ezek a különbözőségek a társadalmi érintkezésben mutatkoznak meg. Mikor a „mi” és az „ők” kategóriái találkoznak, új etnicitások keletkeznek.¹⁴ Az etnikai identifikáció nem állandósul. Egy etnikai közösséggel való azonosulás nem jelenti azt, hogy a csoport belsőleg homogén entitássá alakul, bármennyire is ez lenne a céljuk az etnikai homogenitást előirányzó politikai kalandoroknak.¹⁵ Éppen ezért találó az identifikáció kifejezés használata az identitás helyett. Az identifikáció fogalma utal az etnikai identifikációs folyamatokra jellemző törésekre és diszkontinuitásokra, s így a jelenséget pontosabban határozza meg.

Az etnikai közösségeket a közösségi együvé tartozás, mechanikus szolidaritás jellemzi, amely a hasonlóság érzetén alapul.¹⁶ A barthi konstrukcionista elmélet egyik előfutára, Everett Hughes már 1948-ban rámutatott arra, hogy „Egy etnikai csoport léte nem a mérhető és érzékelhető különbségek függvénye. Ellenkezőleg, egy etnikai közösség azért létezik, mert a közösség tagjai és a kívül állók között létrejön valamiféle egyezés a csoport létezéséről, s mert a belül és kívül állók egyaránt tudják, érzik, hogy összetartoznak, és annak szellemében viselkednek, mintha egy különálló csoportot alkotnának. Ez csak akkor és úgy lehetséges, ha az egyén korán, mélyen és általában visszafordíthatatlanul elsajátítja a közösséghez való tartozás érzetét. Ha egy közösségtől könnyű a megválás, akkor nem beszélhetünk valódi etnikai közösségről.”¹⁷ Más szavakkal: az egyén nem egy meghatározott etnikai identitással születik, de a szocializáció korai szakaszától kezdődően minden egyes egyén közeli kapcsolatba kerül az etnikai identifikáció markóereivel, legyenek azok az anyanyelv, a vallás és/vagy a nonverbális kommunikáció sajátosságai. A szocializáció és internalizáció folyamatainak körülményei ebben fontos szerepet játszanak. Az etnikai markörök csoportokat elhatároló szerepe és az együvé tartozás érzése nagyban függ attól, hogy hol, mikor és hogyan szocializálódik az egyén egy etnikai közösségbe.¹⁸ Minden etnikai közösség valamilyen egyesítő kapocs, egy valódi vagy annak tekintett érték kifejező markör köré szerveződik, amelyet a közösség tagjai a kulturális tradíciók és a közösséghez való tartozás esszenciájának tekintenek. Ezek a kulturális vagy/és ősinek vélt jegyek abban az értelemben tekinthetők elsőrendű, kiemelt fontosságú, primordiális jegyeknek, ha az egyén szocializációja során ezekkel találkozik legkorábban, szinte születésének pillanatától kezdődően,¹⁹ tehát az ezekkel való azonosulása megelőzi a más szociális vagy politikai identifikációkkal való azonosulást.²⁰ Ez arra is utal, hogy az etnikai identifikációk jobb megértése érdekében szükségünk lesz a primordialista és a konstrukcionista elméletek közti szakadék áthidalására.

A konstrukcionista tradíció követői korábban mindent megtettek annak érdekében, hogy a Clifford Geertz nevével fémjelzett, ún. primordialista etnikai modelltől

minél távolabb helyezkedjenek el.²¹ Véleményem szerint ezen elméleti megközelítések között a különbség sokkal kisebb, mint az első látásra tűnhet. Richard Jenkins gondolatmenetét követve arra a megállapításra juthatunk, hogy a primordialista és konstrukcionista elméletek legalább olyan mértékben hasonlítanak egymáshoz, mint amilyen mértékben különböznek,²² és az etnikai identifikáció mélyebb megértése érdekében a két tradíciót közelíteni kell egymáshoz. Jenkins szerint Geertz minden kétséget kizáróan nagy hangsúlyt fektet a kultúra szerepére a primordiális jegyeknek vagy az annak tekintett markőröknek a kijelölésében. Ugyanakkor Geertz elismeri azt, hogy ezeknek a markőröknek jellege, típusa és szerepe különbözik mind az egyén, mind a társadalom szintjén és a történelmi változások függvényében.²³ Geertz tehát nem tekinti a biológiailag öröklött vagy kulturálisan átörökölt markőröket természetes kötelékeknek, de rámutat arra, hogy a vérségi köteléket, a nyelvet vagy a kultúrát a közösség tagjai sok esetben ősi, primordiális jegyeknek tekintik. A kérdés az, hogy mely folyamatok játszanak szerepet abban, hogy a közösség tagjai ezekre a markőrökre mint primordiális kötelékekre tekintsenek, olyan kötelékekre, amelyek az egyén és közösség sorsának alakulására befolyással lehetnek.

A kultúra és az identitás fogalma sok esetben konkrétan körülhatárolt egységként és olyan erőforrásként jelentkezik, melyet az adott közösség tagjai megoszthatnak, és amelyre támaszkodhatnak. Ugyanakkor az etnicizációs folyamatok révén a kulturális markőrök arra is szolgálnak, hogy különbséget tegyenek az egyes etnikai közösségek között. Amikor egy adott kulturális érték megkülönböztető, markőr szerepet kap, amely köré az egész közösség érték- és identifikációs rendszere épül, alapértékről beszélünk.²⁴ Az alapérték arra szolgál, hogy az adott közösség tagjait, egyéni identifikációját megerősítse, ugyanakkor elkülönítse a más alapértékekkel rendelkező közösségek tagjaitól. Az alapérték az etnikai identifikációk külszíni elkülönítésére és belső elmélyítésére szolgál. Egy-egy alapérték mindig történelmileg és társadalmilag meghatározott, tehát mindig megvan annak a lehetősége, hogy egy más etnikai markőr veszi majd át a szerepét. Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy amíg egy markőr egy közösség alapértékeként szerepel, a közösség tagjai számára szakrális jelentőséggel bír.

Az etnikai és nemzeti identifikációk fogalma sokszor és sok helyen azonos értelemben használatos. Ez arra utal, hogy ezen fogalmak értelmezései között átfedések vannak, így nehéz teljesen elkülöníteni őket egymástól. Az utóbbi évtizedben gyakran használt etno-nemzeti és etno-nacionális²⁵ fogalom még tovább bonyolítja a helyzetet. Mindezeknek a nehézségeknek tudatában, de ezek ellenére én mégis megpróbálkozom a fogalmak szétválasztásával, mégpedig abból a megfontolásból, hogy meggyőződésem szerint az 'etnikai' és 'nemzeti' fogalom elkülönítése elemzési szempontból gyümölcsöző lehet. A problematikát a nemzeti identifikáció felől közelítem meg, mert ezt egyrészt konkrétan megfoghatónak, világosabban megfogalmazhatóan tartom, mint az etnikai identifikációt, másrészt mert a nemzeti identitás kérdéskörének fontos politikai vonatkozásai is vannak, hiszen a nemzeti identifikáció szoros szimbiózisban él a nemzetállam koncepciójával.

Általános értelemben a nemzetállam kifejezés olyan államformációra utal, melynek területe egy adott nemzet által lakott. Weber a modern államot úgy határozta meg, mint „egy emberi közösséget, melynek igazgatási csoportja a rend érvényre

juttatásában eredményesen alkalmazza a legitim fizikai kényszer monopóliumát”.²⁶ A nemzet fogalom meghatározása nem ennyire egyértelmű és általánosan elfogadott a társadalomtudományokban, mint Weber állam-definíciója. Az enigmatikus kérdésre („Mi a nemzet?”) adott válaszok két nagy csoportba sorolhatók be. Az egyik csoportba azon válaszadók tartoznak, akik a nemzetet absztrakciónak és a politikai érvek ideák szintjén való megvalósulásának és igazolásának tekintik (például Hobsbawm és Breuilly), míg a másik csoportot azok alkotják, akik a nemzetet realitásként fogják fel, míg a nemzeti egységeket a „természeti” törvények által létrehozott formációknak tekintik (Connor, A. D. Smith, Fishman). Mindenesetre a két tábor képviselői megegyeznek abban, hogy „a nemzet kollektív entitás”.²⁷ A nemzet létrejötte és megőrzése, legyen az absztrakció vagy realitás, mindig egy politikai projektum vagy annak része. A nemzetek állammá és az államok nemzetekké szerveződése nem logikus és előre meghatározott folyamat eredménye vagy/és terméke. Duara helyesen mutat rá arra a tényre, hogy „A modern nacionalizmus újszerűsége nem a politikai öntudat kialakulásában, hanem a világ nemzetállamokra való felosztottságában rejlik”. Ugyanakkor, írja Duara, „a nacionalizmus fogalmát sokszor összetévesztik a nemzetállam ideológiájával, amely a politikai identifikációkat szeretné megerősíteni vagy előtérbe helyezni a nemzetállam szintjén”.²⁸ A modern nemzetállamok rendszere lehetőséget nyújtott a területszerzés által vagy a politikai úton épített állam számára, hogy a területén élő népesség számára előírja egy nyelv, az egy eszmerendszer és egy jogi rendszer uralmát, s hatalmi vagy politikai eszközökkel megerősítse azt. Ezek a „nemzetiesítő” törekvések érzékelhetőbbé váltak azokban az államokban, amelyek később váltak független, különálló nemzetállamokká, s amelyekben az állam keretei a történelem folyamán nem voltak sem eléggé hosszú életűek, sem eléggé erősek ahhoz, hogy az állam területén élő különböző nyelvű és kultúrájú csoportokból egységes nemzetet hozzanak létre.²⁹ A nacionalizmus ezen formája³⁰ úgy határozható meg a legjobban, mint a „társadalmi integráció institucionalizálása által létrejövő kollektív identitás”, és elemzési szempontból elkülönítendő azoktól a nemzeti identifikációktól, amelyek mobilizáció útján vagy annak hatására jönnek létre.³¹

A nemzet eszméje, fogalma abban a korban született, amikor a felvilágosodás eszméi a romantika érzelmességével ötvöződtek.³² A nemzetről kialakított eszménykép ezt a kettősséget tükrözi. A nemzet egyik legelfogadottabb meghatározása az andersoni definíció: „egy képzelt politikai közösség, amely elidegeníthetetlenül körülhatárolt és szuverén.”³³ Ez áll legközelebb a nemzetről alkotott ideához. A modern nemzetállamok támogatják állampolgáraik közt „a mély horizontális kötődés”³⁴ kialakulását, amely lehetővé teszi, hogy a nemzettel való azonosulás felülkerekedjen azokon a közösségi identifikációkon, melyek csoportok és/vagy egyének közti konfliktusok forrásai lehetnek. Ugyanakkor, mivel a nemzeti identifikációk geometrikus összegek, az állam eszköztárába tartozó hivatalos, adminisztratív eszközök általában nem elegendőek a nemzeti közösségbe tartozás feltételeinek kialakításához. Az olyan instrumentális eszközökkel, mint például az állampolgárság intézménye, csupán az organikus szolidaritás érzését lehet kialakítani; a nemzethez való tartozás érzésének megteremtéséhez viszont szükséges az ún. nemzeti habitus megteremtése, amely gyökereiben nem más, mint a különféle – nemzeti szimbólumoknak tartott – konkrét elemekkel való azonosulás, amely lehet a zászló, a him-

nusz, lehetnek a nemzeti ünnepek. A nemzeti habitus magában foglalja azon mítoszok, emlékek, szimbólumok és kulturális értékek szövevényes rendszerét is, melyet együttesen „kollektív emlékezetnek” nevezünk. Ugyanakkor a kollektív emlékezet megnyilatkozásai – a kulturális örökség hagyományai – invenciók, de történelmi örökségnek tekintjük őket. A kollektív emlékezet szelektív és kirekesztő mindazokkal a történésekkel, emlékekkel, személyekkel szemben, melyek/akik nem illenek bele a „kik voltunk mi” uralkodó narratívájába.

A nemzeti habitus konstrukciója különös jelentőséggel bír mint „nemzeti mi-identitás”. A nemzeti gondolkodás, viselkedés és érzés a nemzetállam egységét erősíti, ezért a nemzeti habitus meglétét a nemzetállamok a túlélés feltételének tekintik.³⁵ Gellner kimutatta, hogy a modern nemzetállamokban, ami igazán számít, az az oktatás, amely az egyént a nemzeti közösség tagjává neveli.³⁶ A nemzetállamnak különös jelentőséggel bíró szerepe van a nemzeti habitus kialakításában, ugyanis „a nemzetállam nem csupán a legitimált erőszak monopóliumával rendelkezik, hanem az oktatási kvalifikációk akkreditációjának monopóliumával is; s lehetőséget nyújt ezáltal az állam és a kultúra egyesülésére, és így máris a nacionalizmus korában találjuk magunkat”.³⁷ Az állam által támogatott közoktatás leginkább azzal járul hozzá a nemzeti habitus megformálásához, hogy elsajátíttatja az elképzelt nemzeti közösséghez tartozás feltételrendszerét. Ugyanakkor a nemzeti habitus úgy van felépítve, hogy megerősítse az állam egységét és annak az állampolgárok gazdasági és politikai elkötelezettségére vonatkozó uralmát. A nemzetállam elképzelt közösségként, a nemzeti habitus pedig egy misztikus, félig-meddig szentesített közösségi köldökzsinórként jelenik meg a leggyakrabban. A nemzeti habitus tudatos konstrukció. A közös elképzések, érzelmi attitűdök és viselkedési diszpozíciók bonyolult szövevénye. Gyakran elfelejtjük, hogy ez a tudatos konstrukció a nemzet-vagy/és nemzetállam-építés politikai projektumának része.

Az „etnikai” és „nemzeti” kategória a magyar kontextusban

Az etnikai és nemzeti kategória a magyar kontextusban szoros egységben létezik, de ez nem jelenti azt, hogy fedi egymást. Ezt az állítást bizonyítandó meg kell vizsgálnunk az etnikáció és nemzetiesítés jelenségének jelenkori és történelmi folyamatait. A magyarok Kárpát-medencei történelme mintegy ezer évre vezethető vissza. A magyarok és más etnikai csoportok együttélése a régióban többé-kevésbé békésen zajlott egészen a 19. századig, amikor a magyar állam az állam területén élő más etnikai közösségekkel szembeni toleráns *magatartása* átformálódott, s az új megfogalmazás a magyaroknak más etnikai közösségek és nemzeti közösségek fölötti dominanciáját hirdette meg. A magyar országrészek a 18. századtól Habsburg-uralom alá tartoztak. Hivatalosan a magyar parlament nem volt elismerve mint a Magyar Királyság reprezentációs és törvényhozó testülete. Magyarok és nem magyarok egyaránt Habsburg-uralom alatt éltek. A 19. században feléledő nacionalizmus azonban a különböző etnikai közösségek csoportjainak egymással versengő nemzeti törekvéseit, a Magyar Királyság történelmi területén élő népcsoportokat egymással szembefordította. Az elmagyarosítást célzó törekvések, amelyek a történelmi magyar állam modern nemzetállammá formálódását voltak hivatottak elősegíteni, a közép-európai kis nemzetek közötti konfliktusok egyik fő forrásává váltak.

A Habsburgok németesítő törekvése a magyar országrészek területén a magyar nyelvet új megvilágításba helyezte. A nemzeti öntudatra ébredő intelligencia a nyelvnek közösségteremtő és közösségmegőrző szerepet adományozott. A nyelv etnikai határokat kijelölő és megőrző funkciója viszonylag új keletű. A történet kezdete konkrét időponthoz köthető. „A nyelv iránti érdeklődés, amely a 18. század folyamán mérsékelt, alig érezhetően növekedett, majd drámaian megnőtt, amikor II. József császár 1784. május 6-án kiadott rendeletével elrendelte a német nyelv hivatalokban és közügyekben való használatának szükségességét a Magyar Királyság területén.”³⁸ E rendelet kiadása előtt a magyar nyelv társadalmi szinten játszott szerepe meglehetősen korlátozott volt. A Magyar Királyság területén a hivatalok nyelve a latin, míg a felsőbb szintű oktatás és a közép- és felső társadalmi osztályok társalgási nyelve elsősorban a német és a latin volt.

A magyar értelmiségi elit fokozott érdeklődése a magyar nyelv iránt egyrészt a modernizációs folyamatoknak, másrészt a magyar nyelv továbbéléséért érzett felelősségérzet ébredésének volt köszönhető. A modernizáció kezdetei a 19. század első felére vezethetők vissza, s fő célkitűzése az volt, hogy a Habsburg Birodalomhoz tartozó magyar részeket az európai gazdasági élet szerves részévé tegye. Ugyanakkor Johann Gottfried Herder borúlátó jóslata, mely szerint „A magyarok szám szerint kevesen és mások közé beékelődve élnek, néhány évszázad múlva még a nyelvük sem marad fenn”³⁹, egy romantikus értelmiségi mozgalom kezdetének, a nyelvújításnak a kezdetét jelentette a 19. század elején. Mind a modernizációs folyamatot, mind pedig a nyelvújítási mozgalmat az ún. reformnemzedék vezette. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején, melynek fő célkitűzése a Habsburguralom alóli felszabadulás volt, csúcsonodott ki mindkét törekvés. A Habsburgok győzedelmeskedtek, és a forradalom vívmányait eltörölték. Az abszolutizmus konszolidációja azonban nem tudta megállítani azt a folyamatot, amely a magyar nyelvet (és a Monarchia területén élő más etnikai és nemzeti közösségek nyelveit) nemzeti szimbólumokká és az etnikai közösséghatárokat kijelölő markőrökké tette.

A magyarosodást célzó törekvések legjelentősebb hozadéka az volt, hogy a magyar országrészek területén élő etnikai közösségek etnikai öntudata megerősödött, és ezzel egy időben elidegenedtek a közös, multietnikus nemzet és állam gondolatától. Más szóval a magyar etnikai közösség által szorgalmazott magyarosítás kijelölte és megerősítette a „mi” és az „ők” közti határokat, s ezáltal elindította azt a folyamatot, amelynek során a multietnikus magyar állam területén élő népcsoportok a nyelvi különbségek alapján etnikai-nemzeti kategóriákba csoportosultak. Ugyanakkor, mivel az újonnan megfogalmazott etnikai-nemzeti identitások elsősorban a nyelvhez kötődtek, a Habsburg Birodalom területén élő népcsoportok etnikai-nemzeti fejlődése korábban alig vagy egyáltalán nem ismert nyelvi konfliktusokhoz vezetett.

Közép-Európa minden új állama – csakúgy, mint a régiek – egy-egy domináns nyelv köré szerveződött. Ez a folyamat ebben az etnikailag oly sokszínű és soknyelvű régióban csaknem minden esetben azzal járt, hogy az „államalkotó nemzet” és az adott állam területén élő más nyelvet beszélő etnikai kisebbségek élesen elhatárolódtak egymástól. Mivel a nyelv tölti be a primordiális kötődés szerepét, amely által az egyén egy meghatározott közösséghez tartozónak érzi magát, az állam által

szorgalmazott nyelvi normalizáció vagy asszimiláció ellenkező hatást vált ki, és elősegíti a nyelv, etnicitás és nacionalizmus közti kapcsolat megerősödését.

Magyar kontextusban a nemzeti és etnikai identitások, ha nem is teljesen, de részlegesen fedik egymást. „Mikor az identitások egymásba csúsznak – írja Conversi –, »szükséges« az [etnikai] határok kialakítása, bár sokszor úgy tűnik, hogy ez nem egy konstrukció, hanem egy már meglevő primordiális nemzeti határ megerősítése.”⁴⁰ A nemzeti identitások csupán akkor ellenállók a változásokkal szemben, ha megegyeznek az egyének etnikai hovatartozásával. Egy adott személy nemzeti politikai identitása kulturális, nyelvi és regionális hovatartozásától független. Problémával akkor állunk szemben, ha az etnikai kisebbségek tagjai úgy érzik, hogy az adott állam állampolgárainak nemzeti identitása úgy van kialakítva, hogy az megegyezzen a többségben levők etnikai identitásával. Ha egy csoport – általában a domináns helyzetben levő etnikai közösségről van szó – kísérletet tesz arra, hogy saját etnikai identitásának elemeire építse a nemzeti habitust, több mint valószínű, hogy a kisebbségi közösségekhez tartozók a nemzeti habitust nem érzik majd magukénak, és az ebből adódó feszültségek interetnikus konfliktusok forrásai lehetnek.

1920-ban a multietnikus történelmi magyar államot egy etnikailag csaknem teljesen homogén magyar nemzetállam váltotta fel. Ez a produktum nem a 19. században megkezdett homogenizációs törekvések lenyűgöző eredménye. A magyarosítás az etnikai különbségekkel szemben toleráns Magyar Királyságot etnikai-nemzeti alapon redefiniálta, s a nemzeti habitust a magyar nemzet más etnikai közösségek fölötti dominanciájaként értelmezte. Mindez nem tette a történelmi magyar államot homogénné. Az 1920-ban aláírt trianoni békeszerződést követően a Magyar Királyság elveszítette területének kétharmadát, összlakosságának felét, a magyarul beszélő lakosság egyharmadát, s Magyarország ennek köszönhetően etnikailag csaknem teljesen homogén állammá vált. A kommunista éra nem adott lehetőséget arra, hogy kialakuljon egy nemzeti diskurzus arról, hogy Trianon és a második világháború után „mivé lettünk”, „kik vagyunk”. Az etnikai és nemzeti identitásról kevés szó esett, az is meghatározott kereteken belül. Az elmúlt tizenöt év jelentős változásokat hozott a nemzeti diskurzusban. Egyre többször vetődött és vetődik fel az a kérdés, hogy ki hova tartozik és miért; ugyanakkor a magyar nemzet definíciója is állandóan változik.

A nemzetek és kultúrák már régóta „röghöz kötötként vannak megálmodva” – érvel Liisa Malkki.⁴¹ A magyar kontextusban a nemzeti identitás területi identitásként való megjelenítése és a magyarságtudat történelmi beágyazottságának hangsúlyozása határozza meg a nemzeti diskurzus fő vonalait. A területi identitás intenzitása nagyban függ attól, hol, mikor és hogyan fejeződik ki a területhez való ragaszkodás. A magyar kisebbségek és diaszpórák közösségek kollektív emlékezete adott régióhoz, területhez kötődik. A magyar etnikai identitással rendelkező személyek a következő területi egységekkel azonosulnak: Magyarország, Felvidék (Szlovákiában), Erdély (Romániában), Vajdaság (Szerbiában), Kárpátalja (Ukrajnában), Muraköz (Horvátországban és Szlovéniában), valamint Burgerland (Ausztriában). Elmondhatjuk tehát, hogy a magyarok etnikai identitása azokhoz a régiókhoz köthető, amelyek még napjainkban is többségében magyarok által lakottak, a szülőföld határai pedig a mai politikai határoktól függetlenül alakultak ki.

Magyar kontextusban Szent István középkori államának megalapítása az egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb történelmi esemény a magyar nemzeti habitus megformálásának szempontjából. A Szent István-i állam materiális megnyilvánulása a Szent Korona. Történelmi tények bizonyítják, hogy ez a korona mai formájában sosem volt I. István tulajdonában, de ez a korona későbbiekben betöltött funkcióját tekintve nem is lényeges. A Szent Koronára mint a Szent István-i állam megtestesülésére és az önálló magyar államiságot jelképező szimbólumra tekintünk. Ez a percepció problematikus. A Szent Koronához kapcsolódó kollektív emlékezet „mint a Szent István-i magyar területek szimbóluma” internalizálódott,⁴³ s nemcsak azok tekintik azt magukénak, akik a Trianon utáni Magyarország területén élnek, hanem az elvesztett területeken élő, magukat magyarnak vallók tömegei is. Az internalizációs folyamatot konkrét, az internalizációt elősegítő cselekedetek is erősíteték. Egy viszonylag új példa 2000. január 1-jéről: A Szent Koronát a Magyar Nemzeti Múzeumból a magyar Országgyűlés épületébe szállították azzal a nem titkolt szándékkal, hogy ez a történelmi kincs visszaintegrálódhasson – mint a magyar kulturális örökség része – a magyarság öntudatába. Az ebből az alkalomból mondott beszédében az akkori miniszterelnök, Orbán Viktor, hangsúlyozta, hogy a közös emlékezet átível a határokon, és a Szent Korona nemcsak a Magyarországon élő magyarok tulajdona, hanem a határokon túl élő magyaroké is.⁴⁴

A magyarság kollektív emlékezete a Szent Korona által összefogott nemzetről szóló narratívákba ágyazva nem egyszerűen egy kulturális örökség része, hanem „egy misztikus, szent vagy legalábbis annak tekintett gyökere a közösségnek”.⁴⁵ Modern értelmezésben a Magyar Királyság multikulturálisnak tekinthető. Szent Istvánt és a Szent Koronát a magyar kollektív emlékezet tette modern értelemben vett magyarrá és a magyar etnikai identifikációk egyik forrásává Magyarországon belül és kívül egyaránt.

Nemzeti kisebbségek és etnikai diaszpórák (?)

A területi vagy nemzeti kisebbségek azoknak a nemzeti rekonfigurációknak a termékei, amelyekkel a politikai tér megváltoztatásával Európában kialakították a nemzetállamrendszert. Brubaker meghatározásában a nemzeti kisebbség fogalma olyan dinamikus, egymással állandó versenyben lévő politikai álláspontokra utal, melyeknek három fő ismérvük van: tagjai egy olyan etno-kulturális közösséghez tartozónak vallják magukat, amely különbözik a politikailag és számbelileg domináns etno-kulturális nemzettől; tagjai elvárják, hogy az állam elismerje ezt az álláspontjukat, és az etno-kulturális nemzetiségük alapján járó kollektív kulturális és/vagy politikai jogokat követelnek.⁴⁶ Ez a definíció többek közt azért hasznos, mert kiemeli a „politikai” fontosságát, és így megkönnyíti az elemzés szempontjából oly lényeges elkülönítést az „etnikai” és a „nemzeti” kisebbségek közt. Az etnikai kisebbségek esetében az etnicitásnak nincs közéleti jelentősége, az egyének etnikai közösségek tagjai, de ugyanakkor a nemzeti közösség tagjai is abban az országban, melynek állampolgárai.⁴⁷ Ezzel szemben a nemzeti kisebbségek identitása inkább [kulturális]nemzeti, mint csupán etnikai értelemben van meghatározva.⁴⁸ Amint arra Szarka László is rámutat: „Az eredeti vagy a kisebbségi közösséghez való tartozás tudata, azaz a nemzeti identitás primátusa a nemzeti kisebbségekként meghatározható közösségek

egyik legfontosabb közös jellemzője.”⁴⁹ Ez azt jelenti, hogy a politikai projektum be-szivárog az etnikai határok kialakításának és megőrzésének folyamatába. Más szó-val a nemzeti kisebbségek esetében az etnikai közösségi tudatot az anyaországi nemzeti habitus is erősíti, melyhez a kisebbségek a közös történelmi múlt által kö-tődnek. A nemzeti kisebbségekre mint a dicső történelmi múlt maradványaira tekint-tünk, s ez szolgálhat alapul ahhoz, hogy az anyaország politikai határait spirituáli-san kiszélesítsük az etnikai határok alapján.

A diaszpóracsoportok más típusú közösségeket alkotnak. A *diaszpóra* görög ere-detű szó, amely szétszóródást, széthintést jelent, s eredetileg a zsidók történelmi hazájukból való száműzetésére és más országokba való szétszórattatására vonat-kozott. Ugyanakkor arra is utalt, hogy a száműzetés során a szétszóródottak elnyo-matás alatt és jogfosztottságban éltek.⁵⁰ Az utóbbi években ez a szűk definíció ki-szélesedett, és mára széles körben elfogadott az a vélemény, hogy a diaszpóra többféle változatban is definiálható. Robin Cohen a következő, a diaszpóra fogalom-ra vonatkoztatható ismérveket sorakoztatja fel: „minden diaszpóraközösség, amely a valós vagy elképzelt anyaország területén kívül él, elismeri, hogy a »szülőföld«⁵¹ – egy fogalom, amely mélyen kötődik a nyelvhez, valláshoz, szokásrendszerhez és folklórhoz – mindig számolhat a diaszpórában élők érzelmi kötődésével és lojalitá-sával [...] a közösség tagjainak diaszpóraközösséghez való kötődése abban nyilván-nyul meg, hogy elismerik, létezik egy kötelék, melyet egyrészt a közös migrációs em-lékek, másrészt a hasonló etnikai öntudattal rendelkezőkkel való együttérzés alakít-tott ki.”⁵² Hasonlóan a nemzeti kisebbségekhez,⁵³ a diaszpóraközösségeket is hár-mas kötődés jellemzi; kötődés (a) a világban szétszóródott, ugyanakkor etnikai ön-tudatában valamilyen szinten egységes etnikai közösségekhez, (b) a területileg be-határolt államokhoz, amelyekben ilyen diaszpóraközösségek léteznek és (c) az anyaországhoz és azon anyaországon kívüli területekhez, amelyekről a diaszpórá-ban élők elődei jöttek.”⁵⁴ Ugyanakkor Tölölyan a diaszpóraközösségeket „a transz-nacionális momentum példát statuáló közösségeinek” nevezi. A diaszpóraközös-ségek transznacionálisak, „a transznacionalizmus emblémái lehetnek, mivel meg-testesítik a határok kérdését, amely a nemzet és a »mások« meghatározása közti ellentétekből adódnak”.⁵⁵

A nemzeti kisebbségek és a diaszpóracsoportok sok tekintetben megegyeznek. Ezek közül három dologra szeretném felhívni a figyelmet. 1. Mindkét közösségtípus jelenét beárnyékolja a traumatikus múlt, mivel e közösségek tagjai rövid idő lefor-gása alatt lettek egy „más” nemzetállam lakosai. 2. Egy bizonyos történelmi idő-szakban vagy momentumban mindkét közösségnek szembe kellett néznie azzal a kérdéssel, hogyan formálódjanak vagy fromálódhatnak egy mesterségesen képző-dött vagy létrehozott csoportból közösséggé. 3. Mind a nemzeti kisebbségek, mind a diaszpóraközösségek tagjai elismerik, hogy az anyaország – valós vagy elképzelt – valamilyen szinten mindig számíthat a közösség tagjainak lojalitására és támoga-tására, és e közösségek tagjai érzelmileg kötődnek az azonos etnikai vagy nemze-ti/nemzetiségi háttérrel rendelkezőkhöz.

Az utóbbi években kísérletek történtek arra, hogy a diaszpóra fogalmát kiterjesz-szék azokra a közösségekre is, amelyek az anyaországgal határos területeken él-nek. A problémafelvetés ezen módja nem nagyon szerencsés, főként azért, mert ezek a közösségek másként jelennek meg és élnek tovább a nemzeti diskurzusban.

A nemzetállamok területileg konkrétan meghatározott egységek, de a nemzeti határok spirituálisan kiszélesíthetők, mégpedig azért, hogy a határokon túl élők etnikai identitását a nemzeti habitussal felerősítjük. A nemzeti kisebbségek tagjai gyakran érzik úgy, hogy ők az általuk lakott „föld gyermekei” (sons of the soil), és állítják, hogy identitásuk az általuk lakott területeken gyökerezik. Ezzel szemben, a diaszpóráközösségek nem rendelkeznek „helyhez kötött” etnikai identitással az általuk lakott államban.⁵⁶ Talán ez a magyarázata annak, hogy a nemzeti diskurzusban a diaszpóráközösségek oly gyakran kapnak marginalizált szerepet.

Nemzeti kisebbségek és diaszpóráközösségek a magyar kontextusban

Az Európában, de Magyarország területén kívül élő magyar közösségek az ország 20. századi történelmének „termékei”. Mind a hét Magyarországgal szomszédos államban élnek magukat magyarnak valló személyek és általuk alkotott közösségek. Ezek a közösségek számbelileg lényeges eltéréseket mutatnak. A magyarok száma Romániában 2,1 és 1,6 millió (1992) között van, Szlovákiában 710 000–521 000 (2001) között; 341 000 (1991) Szerbiában, 220 000–156 000 (1989) között Ukrajnában, 70 000–33 459 között Ausztriában (ebből 6800 Burgerlandban, az 1991-es népszámlálás alapján); 40 000–22 000 (1991) Horvátországban és 10 000–8 500 (1991) pedig Szlovéniában.⁵⁷ A Nyugat-Európában élő magyarok száma 200 000–300 000-re tehető (ebből megközelítőleg harmincezen élnek Svédországban).⁵⁸

Függetlenül attól, mit mutatnak a számok, a rendszerváltás utáni magyar diskurzus 10 millió Magyarországon élő és 5 millió Magyarország határain kívül élő magyart tart számon. Michael Stewart találóan „most-látom-most-nem-látom magyaroknak” nevezi mindazokat, akik az utóbbi 5 milliós kategóriába tartoznak, hiszen jelenlétük a magyar diskurzusban a magyarországi politikai változásokkal egyenes arányban nő vagy csökken.⁵⁹ Magyarország az 1989-es változások utáni első miniszterelnöke, Antall József egy új politikai paradigmát indított el 1990-ben, amikor azt mondta, hogy léleken „nem 10, hanem 15 millió magyar miniszterelnöke”.⁶⁰ Az 1994-ben megválasztott Horn Gyula miniszterelnök kijelentette, hogy 10,5 millió magyar miniszterelnöke. 1999. augusztus 19-én a Határon Túli Magyarok Hivatalát megnyitó akkori miniszterelnök, Orbán Viktor a következőképpen fogalmazott: „Magyarország minden állampolgára és a határon túli magyarok ugyanazon oszthatatlan nemzet tagjai.”⁶¹ 2002. július 6-án Medgyessy Péter miniszterelnök kijelentette, hogy ő „alkotmányos jogi szempontból 10 millió magyar miniszterelnöke, de 15 millió magyarért érez történelmi felelősséget, hiszen mindezek együtt alkotják a magyar nemzetet”.⁶² Ezek a példák is azt bizonyítják, hogy a magyar egységes nemzetközösség fogalma a nemzeti diskurzusban mint alapvető politikai és társadalmi vonatkoztatási pont jelenik meg. A nemzeti egységet erősítik azok a strukturális feltételek, amelyek Magyarország határain belül és kívül lehetővé tették a közösségi szerveződést és képviseletet.

A magyar kisebbségek jelenléte a Kárpát-medencében egyaránt problematikus a magyar nemzetállam és az azzal szomszédos államok számára, melyekben nagyszámú magyar kisebbség él, mégpedig két okból kifolyólag. Egyrészt, ahogy arra Raymond Pearson is rámutat, a nacionalista eszme feltételezi, hogy „a nemzetál-

lam kirekeszti a más nemzethez tartozókat; ugyanakkor magában foglalja a nemzet valamennyi tagját. Magyarországot az 1990-es években (ahogy a 20. század nagyobb részében) a második feltétel hozza nehéz helyzetbe, nem pedig az első.”⁶³ A Magyarországgal szomszédos nemzetállamokban, amelyek jelentős számú magyar kisebbséggel rendelkeznek, mint például Szlovákiában, ahol a lakosság kb. 10 százaléka magyar nemzetiségű, az első feltétel teljesítése jelent problémát, vagyis az, hogyan zárják ki vagy asszimilálják azokat, akik nem a szlovák etnikumhoz-nemzethez tartoznak.

A magyar nemzeti diskurzus különbséget tesz a határon túli magyarok vagy magyar nemzeti kisebbségek és a magyar diaszpórák között. Az „anyaország”, ahogy Magyarországot a kisebbségekben és szórványban élők gyakran nevezik, az utóbbi tíz-tizenöt évben jelentős szerepet vállalt a Kárpát-medencében élő magyar nemzeti kisebbségek életében. A magyar alkotmány 6. cikkelyének 3. paragrafusában a Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.⁶⁴ A Határon Túli Magyarok Hivatalának fő feladata a magyar–magyar kapcsolatok ápolása. Az 1999-ben megalakult a Magyar Állandó Értekezlet, a parlamenti, illetőleg tartományi képvisellel rendelkező határon túli magyar szervezetek, a magyarországi parlamenti pártok, a mindenkori magyar kormány, valamint a nyugati magyarság képviselőinek szervezete, mely a magyar–magyar kapcsolatokat koordináló szervként működik. 2002. november 19-én a Magyar Állandó Értekezlet kinyilvánította, hogy az „Európai Unióhoz való csatlakozás Magyarország szempontjából történelmi jelentőségű, mivel lehetőséget ad a magyarok kulturális és nyelvi identitásának megerősítésére, a nemzeti szolidaritás és kohézió felújítására az európai kontextusban”.⁶⁵ Ezekben a verbális és szimbolikus értékű tettekben – mint a Határon Túli Magyarok Hivatala és a Magyar Állandó Értekezlet életre hívása – a határon túli magyarok a magyar nemzeti közösség spirituális kiterjesztéseként szerepelnek. Ebből kifolyólag és etno-nemzeti identifikációjuknak köszönhetően ezek a közösségek kiérdemlik a magyar kormány kitüntetett figyelmét és a magyar nemzeti identitásuk megőrzéséhez szükséges támogatást.

A szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvényt, melyet röviden státus- vagy kedvezménytörvénynek neveznek, 2001. június 19-én fogadta el a magyar Országgyűlés. A státusörvény többféle feladatot határoz meg. Ez a tanulmány a kulturális célként megfogalmazott, „a határon túli magyarok nemzeti identitásának megőrzése” részre összpontosít. A státustörvény határon innen és túl vitát váltott ki arról, „ki a magyar”. A magyarigazolványra azok a román, szlovák, jugoszláv, szlovén és horvát⁶⁶ állampolgárok jogosultak, akik magyarnak vallják magukat.⁶⁷ A törvény értelmében „Magyar igazolvány”-ra jogosult az a személy, aki a) tud magyar nyelven; b) a lakóhelye szerinti államban magát magyar nemzetiségűnek valló személyként tartja nyilván, vagy magyar nemzetiségű személyeket tömörítő szervezet nyilvántartott tagja, vagy az adott ország területén működő egyház nyilvántartásában magyar nemzetiségűként tartják számon.⁶⁸ Az igazolványt Magyarországon állítják ki, és borítólapját a Szent István-i korona motívuma díszíti.

A magyarigazolvány a nemzeti diskurzus tárgyi megtestesítése. A „nemzeti” ebben az esetben nemcsak a Magyarországon élő nemzeti közösségre, hanem a Magyarországon kívül élő nemzeti kisebbségekre is vonatkozik. A státustörvény felté-

telezi, hogy az egyén magyarságtudata deklarálnak, bizonyítható. Ahhoz, hogy valaki magyar lehessen, kapcsolatban kell lennie a határon túli magyar intézményekkel (magyar nyelvű iskola, magyar politikai civil vagy kulturális szervezetek), s ha ezt a törvény nem is mondja ki egyértelműen, magyar anyanyelvűnek kell lennie. Az igazolvány megszerzésének folyamatában tehát fel lehet ismerni az intézményesített közösségi határépítés folyamatát. Ugyanakkor az igazolvány borítóján található Szent Korona kép a nemzetközösség szimbolikus határait hivatott kiterjeszteni és megerősíteni. Ebből a nemzetközösségből a diaszpórában élő magyarok ki vannak rekesztve.

A diaszpórában élő magyarok Magyarország nemzeti érdekeinek árnyékában élnek. A magyar diaszpóracsoportok etno-kulturális közösségként élnek, és sok helyütt virulnak szerte Európában. Néhány újabb keletű tanulmány⁶⁹ alapján elmondhatjuk, hogy a diaszpóra-helyzetben élők kulturális identifikációja sok esetben eltér attól a nemzeti önazonosságtudattól, amely a magyar nemzeti kisebbségek identifikációit jellemzi. A diaszpórikus, kulturális reprezentációk akkor kerülnek elsősorban kifejezésre, amikor a „mátság” kifejezése a cél.⁷⁰ A mátság kifejezése olyan szimbolikus cselekedet, amely diaszpórakontextusban általában meghatározott és intézményesített alkalmakhoz kötődik (kulturális és érdekszervezeti munka, olvasó- és tanuló körök stb). A magyar nyelv sok esetben elveszítette határépítő, határmegőrző szerepét, és a kulturális reprezentációk részévé vált. A nyelvhasználat már nem funkcionális, inkább szimbolikus, bizonyos alkalmakhoz kötődik. Ugyanakkor ebben a kontextusban a nyelv elveszítette mobilizációs potenciálját is. A diaszpórikus magyarságtudat tehát a Szent István Magyarországról való kollektív emlékezetben (ez főleg a határon túli magyar területekről elvándorolt magyarokra jellemző) és néhány kulturális tradíció,⁷¹ mélyen gyökerező érték megőrzésében gyökerezik. Példaként megemlíthetem a norrköpingi magyarok (Svédország) Szent István Társulatát, amely nevében hordozza a kollektív emlékezet szimbólumát.

A magyarságtudatra nem tekinthetünk úgy, mint a világ valamennyi magyarja által elfogadott változatlan egésze. Ez egy eszköz, amely arra szolgál, hogy a magyarok és a „mások” közt bárhol és bármikor különbséget tehessünk. Az utóbbi két-száz évben a nyelv szolgált a leghatékonyabb „mi” és „ők” közti határkijelölő eszközként. A magyar etno-nemzeti közösséget is a nyelv által szoktuk behatárolni, tehát etnolingvisztikai közösségről beszélünk. A nemzeti mozgalmak során – legyen az az 1848–49-es forradalom és szabadságharc vagy a 1990-es években magyar nyelvi jogokért folytatott küzdelem Szlovákiában – a nyelv mint az etno-nemzeti mozgalmak mozgatórugója esszencializálódott. Ezáltal a magyar nemzeti diskurzusban a nyelv alapértékké és a magyarságtudat esszenciájává vált.

A posztkommunista időszakban a hasonlóságon alapuló szolidaritás érzése fel erősödött a világ összmagyarsága viszonylatában. A Magyarország területén kívül élő magyar etnolingvisztikai közösségek mobilizálódtak, míg a nyelv ebben a folyamatban megkülönböztetett figyelmet, szerepet kapott. Ugyanakkor a magyar nemzeti egységet és államiságot kifejező szimbólumok is előtérbe kerültek. A Kárpát-medencei magyarok specifikusan nemzeti s nem csupán etnikai értelemben definiálták újra önmagukat. Ugyanakkor a magyar diaszpórák közösségeihez tartozó egyének – Nyugat-Európában és Európán kívül – elsősorban ahhoz a politikai közösséghez tartozónak tudják magukat, amelynek állampolgárai. Diaszpórakontextusban a ma-

gyar etnikai identitásnak nincs számottevő politikai jelentősége. A nyelv határmegtartó szerepe elhalványult, és sok esetben már el is tűnt. Ami megmarad, az nem más, mint a másságot való kifejezés igénye, főként a kulturális reprezentációk területén.

Az etnolingvisztikai identitások relatíve stabilak, de nem örökkévalók. A nemzeti identitások törekeny konstrukciók. Az utóbbi két évtizedben a „magyar nemzet” fogalma többféle jelentéssel töltődött már fel, s továbbra is állandó változtatáson megy keresztül. Ez a tanulmány nem a történet végét szeretne volna bemutatni, hiszen ez reménytelen vállalkozás lenne. A cél inkább az volt, hogy felhívjam a figyelmet arra a tényre, hogy a nemzeti és etnikai közösségek kategóriái állandó változásban vannak, hiszen más-más tartalommal tölthetőek meg.

Jegyzetek

1. Eisenstadt, S. N.: The Construction of Collective Identities and the Continual Reconstruction of Primordiality. In: Sinisa Malesevic and Mark Haugaard (eds.): *Making Sense of Collectivity: Ethnicity, nationalism and Globalisation*. London, Pluto Press, 2002, 35–36. p.
2. Tajfel, Henri: The Formation of National Attitudes: A Social-psychological Perspective. In: Muzafer Sherif and Carolyn W. Sherif (eds.): *Interdisciplinary Relationships in Social Sciences*. Chicago, Aldine Publishing Company, 1969, 168. p.
3. Lásd Making Sense of Collectivity and Vered Amit and Nigel Rapport. In: *The Trouble with Community: Anthropological Reflections on Movement, Identity and Collectivity*. London, Pluto Press, 2002.
4. Jenkins érvei Durkheim és Weber szociológiai munkáin alapulnak. Lásd Jenkins, Richard: Different Societies? Different Cultures? What are Human Collectivities. In: Malesevic and Haugaard (eds.): *Making Sense of Collectivity...* 13. p.
5. Brubaker, Rogers: Ethnicity without groups. *European Journal of Sociology*, May 2002.
6. Jenkins, Richard: *Rethinking Ethnicity: Arguments and Exploration*. London, Sage Publications, 1997, 50–51. p.
7. Weber, Max: Ethnic Groups. In: Werner Sollors (ed.): *Theories of Ethnicity: A Classical Reader*. Macmillan Press Ltd., 1996, 55. p.
8. Nash, Manning: The Core Elements of Ethnicity. In: John Hutchinson and Anthony D. Smith: *Ethnicity*. Oxford University Press, 1996, 24. p.
9. Eisenstadt, S. N.: uo. 33. p.
10. Lásd Haugaard, Mark és Sinisa Malesevic: Introduction: The Idea of Collectivity. In: Malesevic and Haugaard (eds.): *Making Sense of Collectivity*. 1–11. p.
11. Edwards, John: *Multilingualism*. London, Routledge, 1994, 127. p.
12. Barth, Fredrik: Introduction. In: Fredrik Barth (ed.): *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo, Universitetsforlaget, 1969, 38. p.
13. Barth, Fredrik: Ethnicity and the Concept of Culture. *Program on Nonviolent Sanctions and Cultural Survival Seminar Synopses* Február 23, 1995, link: <http://www.wcfia.harvard.edu/ponsacs/DOCS/s95barth.htm>.
14. Hall, Stuart: New Ethnicities. In: James Donald and Ali Rattansi (eds.): *„Race” Culture and Difference*. London, Sage, 1992, 255. p.
15. Brubaker, Rogers and Frederick Cooper: Beyond „Identity”. *Theory and Society*, 29, 14.
16. Aron, Raymond: *Main Currents in Sociological Thought*, Penguin Books, 1990, megjelenés 1967/ 21.

17. Hughes, Everett, E. C. (first published 1948): *On Work Race an Sociological Imagination*. Chicago, University Press, 1994, 9. p., idézi: Jenkins: *Rethinking Ethnicity*. 10. p.
18. Lásd Bentley, G. C: Ethnicity and Practice. *Comparative Studies in Society and History*, 29, 1987, 1, 24–55. p., idézi: Jenkins: *Rethinking Ethnicity*. 47. p.
19. Erik Allardt and C. Starck: *Språkgänser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. Stockholm, Almqvist and Wicksell, 1981, 21. p.
20. Edwards, John: *Multilingualism*. London, Routledge, 1994, 125. p.
21. Lásd Clifford Geertz: *The Interpretation of Cultures*. New York, Basic Books, 1973, 255–310. p.
22. Jenkins ezt a kijelentést Bentleynek tulajdonítja: Ethnicity and practice. *Comparative Studies in Society and History*, 1987, 29, idézi: Jenkins *Rethinking Ethnicity*. 45. p.
23. Lásd Jenkins: *Rethinking Ethnicity*. 45., ahol Jenkins Geertzet (1973, 259) elemzi.
24. Reference to. Lásd Conversi Smolitzra vonatkozó utalását: Conversi, Daniele: *The Basques, the Catalans, and Spain: Alternative Routes to Nationalist Mobilization*. London, Hurst/Reno, University of Nevada Press, 1997, 165. p.
25. Az etno-nacionalizmus kifejezés azokra a folyamatokra utal, amelyek során az etnikai identitást nacionalista mobilizáció céljaira használják.
26. Max Weber klasszikus meghatározása Conversi értelmezésében: Conceptualising Nationalism. In: Daniele Conversi (ed.): *Ethnonationalism in the Contemporary World*. Routledge, 2002, 6. p.
27. Duara, Prasenjit: Historicizing National Identity, or Who Images What and When. In: Geoff Eley and Ronald Grigor Suny (eds.): *Becoming National*. Oxford University Press, 1996, 151. p..
28. Duara: i. m. 157. p.
29. Strayer, J. R.: The Historical Experience of Nation-Building in Europe. In: K. W. Deutsch and W. J. Foltz (eds.): *Nation Building*. New York, Atherton, 1966, 23. p.
30. Duara ezt a nemzetállam ideológiájának nevezné, de az egyszerűség kedvéért a nacionalizmus kifejezést használom.
31. Gerard Delanty and Patrick O'Mahony: *Nationalism and Social Theory: Modernity and the Recalcitrance of the Nation*. Sage Publications, 2002, 28. p.
32. Llobera, Joseph R: *The God of Modernity: The Development of Nationalism in Western Europe*. Oxford, Berg, 1994, 164–170. p.
33. Anderson, Benedict: The nation and the origins of national consciousness. In: Montserrat Guibernau és John Rex: *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration*. Polity, 1997, 44. p.
34. Anderson, Benedict: *Imagined Communities*. 1983, 7. p.
35. Büchi, Rolf: Habitus-formation and Democracy: Reflections on Symbolic Power, Előadás az ötödik ISSEI konferencián 1996. Utrecht, The Netherlands, Link: <http://www.helsinki.fi/~arniemin/rolf.htm>.
36. Gellner, Ernest: *Nations and Nationalism*. Oxford, Blackwell, 1983, 8–14. p.
37. Gellner, Ernest: *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals*. London, Hamish Hamilton, 1994, 107. p.
38. Czigány, L. G.: Hungarianness: The Origin of a Pseudo-Linguistic Concept. *The Slavonic and East European Review*, LII, évf. (1974) 128. sz. 325. p.
39. Herder: Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit (Ideas toward a Philosophy of the History of Mankind). Megjelent: 1791. Lásd Bodolai, Z.: The Timeless Nation. The History, Literature, Music, Art And Folklore of the Hungarian Nation. Link: <http://www.hungary.com/corvinus/lib/trans/trans08.htm>.
40. Conversi, Daniele: Reassessing Current Theories of Nationalism: Nationalism as Boundary Maintenance and Creation, 1995. In: John Agnew (ed.): *Political Geography: A Reader*, London, Arnold, 1997, 329. p.

41. Malkki, Liisa: National Geographic: The Rooting of peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees. In: Geoff Eley and Ronald Grigor Suny (eds.): *Becoming National: A Reader*, Oxford University Press, 1996, 439. p.
42. Kolstø, Pål: Territorialising Diasporas. The Case of the Russians in the former Soviet republics'. *Millennium-Journal of International Studies*, 28. évf. (1999) 3. sz. 607–631. p. Link: <http://folk.uio.no/palk/Territorialising.htm>.
43. A honosítási folyamatról lásd Kontler: *The Need for Pride*.
44. The Embodiment of the State Finds a New Home. *Hung(a)ry for News: Special Millenium Issue: Vol. 1. No. 6*. At: <http://hungaryemb.org/newsletter/7/11.htm>.
45. Malesevic and Haugaard: Introduction. In: *The Idea of Collectivity*. 4. p.
46. Brubaker, Rogers: *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*, Cambridge, University Press, 1996, 60. p.
47. Brubaker: *Nationalism Reframed*. 36., 105. p.
48. Smith, David J.: Framing the National Question in Central and Eastern Europe: A Quadratic Nexus? *The Global Review of Ethnopolitics*, Vol. 2. no. 1, September 2002, 5. p.
49. Szarka, László: Typological Arrangement of the Central European Minorities, Link: <http://www.hhrf.org/kisebbsegkutatas/minres/3.htm>.
50. Safran, William: Diaporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. *Diaspora* 1, 1, 1991, 83. p.
51. Robin Cohen ezt „öreg országnak” (old country) nevezi.
52. Cohen, Robin: *Global Diasporas: An Introduction*, London, UCL Press, 1997.
53. A hármas összefüggés „triadic nexus” leírását lásd Brubaker: *Nationalism Reframed*.
54. Sheffer 1986 és Saffran 1991. Idézi Steven Vertovec: Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, Vol, 22, No. 2. (1999), 3. p.
55. Tölölyan, Kachig: The Nation-State and Its Others: In Lieu of a Preface. A következő kötetben: *Becoming National*, 428., 429. p.
56. Armstrong, John idézve: Pál Kolstø: *Territorialising Diasporas*, 1976, 607. p.
57. A számadatok, a forrástól függően, nagy eltéréseket mutatnak, ezért a két végletet használom. Az első szám Kocsis Károly és M. Shields becslésen alapuló számadata, míg a második a nemzeti népszámlálások adata. A zárójelben a népszámlálás éve van feltüntetve. Lásd Kocsis, Karoly and Eszter Kocsis-Hodosi: *Hungarians in Different Regions of the World available at: http://www.hungary.com/corvinus/lib/hmcb/Tab01.htm*; M. Shields, Hungary's diaspora backed. *Independent*, 20 August 1992, Raymond Pearson: Hungary A state truncated, a nation dismembered. In: Seamus Dunn and T. G. Fraser (eds.): *Europe and Ethnicity: World War I and Contemporary Ethnic Conflict*, Routledge, 1996; Határon Túli Magyarok Hivatala: *Reports on the Situation of Hungarians Living Abroad*, available: <http://www.hhrf.org/htmh/english.htm>.
58. Határon Túli Magyarok Hivatala: *The Situation of Hungarians Living outside the Carpathian Basin*. Link: <http://www.hhrf.org/htmh/reports2002/west2002.htm>.
59. Stewart, Michael: The Hungarian Status Law: A New European Form of Transnational Politics? WPTC-02-09, department of Anthropology, University College London, Link: <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/WPTC-02-09%20Stewart.pdf>, 2.
60. Borbély Attila Zsolt: A státusztörvény: magyar nemzetstratégiai alapvetés és nemzetpolitikai lakmuszpapír. Link: <http://home.swipnet.se/mifi/statusz.htm>.
61. Nemes, Paul: Hungarian News Round-up News from Hungary since 20 August 1999. *Central Europe Review*, Link: <http://www.ce-review.org/99/10/hungarynews10.html>.
62. A miniszterelnök kolozsvári találkozója román kollégájával. Link: http://www.kancellaria.gov.hu/tevekenyseg/esemeny/2002/07/0706_e.htm
63. Pearson: i. m. 89. p.
64. A Magyar Köztársaság Alkotmánya. Link: <http://www.mkogy.hu>.

65. Final Statement of the Sixth Session of the Hungarian Standing Conference Budapest, 17 November 2002. Link: <http://www.htmh.hu/hsc6.htm>.
66. Egy, a törvényhez csatolt módosítás értelmében az ausztriai magyarokra nem vonatkozik a törvény.
67. A határon túli magyarokról szóló törvényről lásd Gál Gábor, Adriana Lamačková, és Jarábik Balázs: Monitoring of the Hungarian Status Law in Slovakia: Implementation Report. Hozzáférhető: http://www.cla.sk/projects/project.php?melyik=comparative_s-tatuslaw&nyelv=en.
68. *The Law Concerning the Hungarians who Live in Neighbouring States*, 20. Cikkely. Link: <http://htmh.hu/law.htm>.
69. Lásd Sík Endre–Tóth Judit: *Diskurzusok a Vándorlásról*. Budapest, MTA, 2000, Kovács Nóra–Szarka László: *Tér és Terep: Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből*, Budapest, MTA, 2002.
70. Hall: i. m. 257. p.
71. Néhány példa Norrköpingből: A Katalin-bál megszervezése Katalin-napon, karácsonyi ételek, Mikulás-nap.

Irodalom

- Allardt, Erik and C. Starck 1981. *Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. Stockholm, Almquist and Wicksell.
- Amit, Vered and Nigel Rapport 2002. *The Trouble with Community: Anthropological Reflections on Movement, Identity and Collectivity*. London, Pluto Press.
- Anderson, Benedict 1997. The nation and the origins of national consciousness. In: Montserrat Guibernau and John Rex: *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration*. Polity.
- Anderson, Benedict 1983. *Imagined Communities*.
- Aron, Raymond 1990 (first published 1967). *Main Currents in Sociological Thought*. Penguin Books.
- Barth, Fredrik (ed.) 1969. *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo, Universitetsförlaget.
- Barth, Fredrik 1995. Ethnicity and the Concept of Culture. *Program on Nonviolent Sanctions and Cultural Survival Seminar Synopses February 23, 1995*, at: <http://www.wcfia.harvard.edu/ponsacs/DOCS/s95barth.htm>.
- Borbély Attila Zsolt: A státusz-törvény: magyar nemzetstratégiai alapvetés és nemzetpolitikai lakmuspapír. Available: <http://home.swipnet.se/mifi/statusz.htm>.
- Borsody, Stephen 1988. State- and Nation-building in Central Europe: The Origins of the Hungarian Problem. In: Stephen Borsody (ed.): *The Hungarians: A Divided Nation*. New Haven, Yale center for International Area Studies.
- Brubaker, Rogers 2002. Ethnicity without groups. *European Journal of Sociology*, May 2002.
- Brubaker, Rogers 1996. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge University Press.
- Brubaker, Rogers and Frederick Cooper 2000. Beyond „Identity”. *Theory and Society*, 29, 1–47. p.
- Büchi, Rolf 1996. Habitus-Formation and Democracy: Reflections on Symbolic Power, Paper presented on the 5th ISSEI Conference 1996, Utrecht, The Netherlands. Available: <http://www.helsinki.fi/~arniem/rolf.htm>.
- Cockburn, Cynthia 1998. *The Space Between Us: Negotiating Gender and National Identities in Conflict*, London, Zed Books.

- Cohen, Phil 1988. The perversions of inheritance: studies in the making of multi-racist Britain. In: Cohen, Philip and Bains, Harwant S. (eds.): *Multiracist Britain*. London, Macmillan.
- Cohen, Robin 1997. *Global Diasporas: An Introduction*, London, UCL Press.
- Conversi, Daniele 2002. Conceptualising Nationalism. In: Daniele Conversi (ed.): *Ethnonationalism in the Contemporary World*, London, Routledge, 1–24. p.
- Conversi, Daniele 1997. *The Basques, the Catalans, and Spain: Alternative Routes to Nationalist Mobilization*. London, Hurst/Reno, University of Nevada Press.
- Conversi, Daniele 1995. Reassessing Current Theories of Nationalism: Nationalism as Boundary Maintenance and Creation. In: John Agnew (ed.) (1997): *Political Geography: A Reader*, London, Arnold.
- Czigány, L. G. „Hungarianness: The Origin of a Pseudo-Linguistic Concept. *The Slavonic and East European Review*, Vol. LII, No. 128, July 1974.
- Delanty, Gerard and Patrick O'Mahony 2002. *Nationalism and Social Theory: Modernity and the Recalcitrance of the Nation*. Sage Publications.
- Duara, Prasenjit 1996. Historicizing National Identity, or Who Images What and When. In: Geoff Eley and Ronald Grigor Suny (eds.): *Becoming National*. Oxford University Press.
- Edwards, John 1994. *Multilingualism*. London. Routledge.
- Eisenstadt, S. N. 2002. The Construction of Collective Identities and the Continual Reconstruction of Primordiality. In: Sinisa Malesevic and Mark Haugaard (eds.): *Making Sense of Collectivity: Ethnicity, Nationalism and Globalisation*. London, Pluto Press, 33–87. p.
- Geertz, Clifford 1973. *The Interpretation of Cultures*, New York, Basic Books.
- Gellner, Ernest 1983. *Nations and Nationalism*. Oxford, Blackwell.
- Gellner, Ernest 1994. *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals*. London, Hamish Hamilton.
- Hall, Stuart 1999. New Ethnicities. In: James Donald and Ali Rattansi (eds.): *„Race” Culture and Difference*, London, Sage.
- Haugaard, Mark and Sinisa Malesevic: Introduction: The Idea of Collectivity. In: Malesevic and Haugaard (eds.): *Making Sense of Collectivity*. 1–11. p.
- Herder: Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit (Ideas toward a Philosophy of the History of Mankind), first published in 1791, quoted in Bodolai, Z.: The Timeless Nation. The History, Literature, Music, Art And Folklore of the Hungarian Nation. Available (internet): <http://www.hungary.com/corvinus/lib/trans/trans08.htm>.
- Jenkins, Richard 2002. Different Societies? Different Cultures? What are Human Collectivities. In: Sinisa Malesevic and Mark Haugaard (eds.): *Making Sense of Collectivity: Ethnicity, Nationalism and Globalisation*. London, Pluto Press, 12–32. p.
- Jenkins, Richard 1997. *Rethinking Ethnicity: Arguments and Exploration*. London, Sage Publications.
- Kontler, László 2000. The Need for Pride. *The Hungarian Quarterly*, Vol XLI, No. 160. (Winter.)
- Kolstø, Pål 1999. Territorialising Diasporas: The Case of Russians in the Former Soviet Republics. *Millennium—Journal of International Studies*, Vol. 28, No. 3, pp. 607–631. p.
- Layder, Derek 1994. *Understanding Social Theory*. Sage.
- Llobera, Joseph R. 1994. *The god of modernity: the development of nationalism in Western Europe*. Oxford, Berg.
- Malkki, Liisa 1996. National Geographic: The Rooting of peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees. In: Geoff Eley and Ronald Grigor Suny (eds.): *Becoming National: A Reader*. Oxford University Press.
- May, Tim 1996. *Situating Social Theory*. Open University Press.
- Mediahistory at <http://www.mediahistory.umn.edu/memory.html>.
- Nash, Manning 1996. The Core Elements of Ethnicity. In: John Hutchinson and Anthony D. Smith: *Ethnicity*. Oxford University Press.

- Nemes, Paul: Hungarian news Round-up News from Hungary since 20 August 1999. *Central Europe Review*, available: <http://www.ce-review.org/99/10/hungarynews10.html>.
- Pearson, Raymond: Hungary A state truncated, a nation dismembered. In: Seamus Dunn and T. G. Fraser: *Europe and Ethnicity: World War I and Contemporary Ethnic Conflict*. Routledge, 1996, 88–109. p.
- Penrose, Jan 1995. Essential constructions? The cultural bases' of nationalist movements. *Nations and Nationalism* 1 (3).
- Puskás, Tünde 1999. *Ethno-linguistic Diversity and Group Contact in Slovakia and Finland*. Budapest, Central European University.
- Rothschild, Joseph 1981. *Ethnopolitics: A Conceptual Framework*, New York, Columbia University Press.
- Safran, William 1991. Diaporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. *Diaspora*, 1, 1, 1991, 83. p.
- Smith, David J. 2002. Framing the National Question in central and Eastern Europe: A Quadratic Nexus? *The Global Review of Ethnopolitics*, Vol. 2, no. 1, September.
- Strayer, J. R. 1966. The Historical Experience of Nation-Building in Europe. In: K. W. Deutsch and W. J. Foltz (eds.): *Nation Building*. New York, Atherton.
- Stewart, Michael: The Hungarian Status Law: A New European Form of Transnational Politics? WPTC-02-09, department of Anthropology, University College London, at: <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/WPTC-02-09%20Stewart.pdf> .
- Szarka, László: Typological Arrangement of the Central European Minorities. Available: <http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/minres/3.htm>.
- Tajfel, Henri 1969. The Formation of National Attitudes: A Social-psychological Perspective. In: Muzafer Sherif and Carolyn W. Sherif (eds.): *Interdisciplinary Relationships in Social Sciences*. Chicago, Aldine Publishing Company.
- Tölölyan, Kachig 1996. The Nation-State and Its Others: In Lieu of a Preface. In: Geoff Eley and Ronald Grigor Suny (eds.): *Becoming National*. Oxford University Press.
- Vertovec, Steven 1999. Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 22, No. 2.
- Walzer, Michael: The Politics of Difference: Statehood and Toleration in a Multicultural World. In: Robert McKim and Jeff McMahan (eds.): *The Morality of Nationalism*. Oxford University Press, 1997, 249. p.
- Weber, Max 1996. Ethnic Groups. In: Werner Sollors (ed.): *Theories of Ethnicity: A Classical Reader*. Macmillan Press Ltd.: 52–67 . p.
- Alund, Alexandra: Alterity to Modernity. *Acta Sociologica*, No. 38, 311–322. p.

TÜNDE PUSKÁS

MAPPING HUNGARIANNESS

This article explores the questions what is an ethno-national community and how is it understood in the Hungarian context. The focus is laid on ethnic identification, group formation and maintenance and the importance of belonging. An important aspect of the analysis is that during the communist era the problems of identity-building and ethnicity were ill-concealed or neglected, thus the Hungarian ethno-national community as a whole, has not had a chance yet to face the effects of the historical legacies of the 20th century. This paper is an introduction to my dissertation project that aims to compare the identification processes within the Hungarian territorial minority in Slovakia and the Hungarian diaspora community in Sweden.

Ethnic identifications are not eternally fixed. They are part of a continuous interplay between history, power and culture. Ethnic boundaries are maintained by a limited set of cultural features but most 'cultural matter' is not con-

strained by such boundaries. The texture of myths, memories, values and symbols builds up a cultural substance of what is usually referred to as 'collective memory.' The manifestations of collective memory – certain traditions of cultural heritage – have been invented and they are readily naturalized as „historical”. Nevertheless, collective memory is selective and exclusionary of actual events, ideas, and memories of sets of persons who do not easily fit the alleged mainstream narrative of „who we were”.

The collective memory of Hungarians - embedded in the narration about „the nation”, united under the Holy Crown of St Stephen - is considered not simply as a cultural heritage or historical past but as a mysterious, quasi sacred element at the core of the collectivity. Another habitus component of Hungarian ethnic identifications, that has assumed great importance in ethnic boundary creation and maintenance, is the Hungarian language.

The 'Hungarian' intelligentsia's awareness about the protection of the language was facilitated by the process of modernization and a growing concern about the survival of the Hungarian language. The Hungarian language has, at least in the past 200 years, played a functional role of differentiating between „us” and „them.” In minority contexts language remains the core of ethnicity in the case of those territorial (national) minorities whose numbers are considerable, for example the Hungarians in Slovakia and Transylvania; in other cases, like in the case of the Hungarians in Burgerland or the Hungarian diaspora-communities throughout the world the Hungarian language has lost its essential character and Hungarianness have increasingly become limited to other hapitus-type knowledge.

The Hungarian communities outside Hungary are 'products' of the country's 20th century history. However, the era of communism has hindered the development of a debate about 'who we are' after Trianon, after the the cataclysm of WWII. During the past two decades different versions of a definition of 'the Hungarian nation' have been designed and than re-defined. The national discourse makes a clear distinction between 'Hungarians beyond borders' of the Hungarian state, often referred to as national minorities, and the Hungarian diaspora communities. The motherland, as Hungary is oftentimes referred to in minority and diaspora contexts, takes very seriously its homeland role vis-à-vis its national minorities in the Carpathian Basin. As indicated in various statements, Hungarians beyond borders are seen as the spiritual extension of the Hungarian national community. This is why their ethno-national identification deserves attention and is promoted in different ways. On the other hand the Hungarian diaspora communities deserve less attention from the mother-land. This paper does not intend to present „the end of the story” I chose rather to concentrate on the processes of inclusion and exclusion as different ways of mapping a nation.